

тотиражці. Підкреслюю, що мені імпонував той факт, що автор скрупульозно займався пошуковою роботою, виявляв нові факти і нові біографічні сторінки історичних осіб, про які читачі та навіть дослідники мало або зовсім нічого не знали.

Після я поглибив і дещо розширив попередню рецензію і дав надрукувати її в обласній газеті "Закарпатська правда", відзначивши, що хоч матеріали книги розповідали про різні події, особи і факти, книгу об'єднувала єдина тема, а саме: єднання і дружба між народами в галузі культури, суспільного життя і художньої творчості. Мене ж особливо зацікавили ті його нариси і статті, які стосувалися історії Закарпаття. І тепер варто підкреслити, що більшість досліджуваних автором проблем історії Закарпаття з такою повнотою висвітлювалися в історіографії вперше.

На початку 90-х років я підтримав ідею моїх земляків з Хустщини підготувати книгу "Хуст над Тисою" і став рецензентом її рукопису, організованого і упорядкованого журналістом і письменником Іваном Губалем. Від його імені я звернувся до Я.І.Штернберга з пропозицією написати для цієї книги декілька матеріалів про діячів, чия життя було пов'язане з Хустщиною.

Він з вдячністю прийняв запрошення і підготував матеріал про герб Хуста та герб

с. Вишкова, а для розділу книги про хустянопрацівників науки, літератури і мистецтва написав короткі біографічні нариси, зокрема про Кальмана Гереші (1841-1921), який народився у Вишкові і став професійним істориком Угорщини, братів Аладара Дердя (1844-1906) та Ендре Дердя (1848-1927), які народилися в Хусті. Перший з них був науковцем і мав зв'язки в Карлом Марксом, а другий став дійсним членом угорської академії наук і міністром сільського господарства Угорщини.

Крім цього, Я.І. Штернберг написав біографічний нарис про Іштвана Лашшу (1797-1852), який народився у Вишкові і став родоначальником статистики як науки в країні і членом-кореспондентом угорської академії наук, а також про угорського письменника Ерне Сейпа (1884-1953), який народився в Хусті. На превеликий жаль, автор цих статей уже не побачив книги "Хуст над Тисою", а його прізвище видруковано у траурній рамці.

Високо цінуючи саме пошукову діяльність Я. І. Штернберга, його наукові захоплення, при виході в світ бібліографічного покажчика його праць до 70-річчя з дня народження, я не міг не відгукнутися на це рецензією, в якій було відзначено його важливий вклад в історіографію Закарпаття.

ДУША І ТІЛО ПРОФЕСОРА ШТЕРНБЕРГА (10.01. 1924 - 13.02.1992)

ПАДЯК В. І.

Тіло його довго не повертали на Батьківщину: раптова смерть у Будапешті під час лікування стала причиною нескінченних бюрократичних ритуалів по оформленню проїзних паперів через кордони двох молодих, по-дитячому нерозвинених держав. Ніби хтось зацікавлений, передивляючись кіно «Життя і смерть Штернберга»,

жартома чи то випадково саме у цьому місці натиснув на пультову кнопку «стоп-кадр».

Життя закінчилось, але тіло в очікуванні останнього повернення до рідної домівки. каране самотністю, ще місяць залишалось в домовині без візи.

Тіло невинне страждало за діяння душі. Вкотре і востаннє.

Так вже воно повелось: коли людина не розчиняє себе в суспільстві, має своє слово і гідно тримає свою честь, коли душа прагне до очищення того самого суспільства, намагаються помститись саме тілові. Як часто це траплялось в його житті!

Через життя Якова Ісаковича, ніби через забутий бураний полустанок, пройшов не один поїзд злиднів, болю, невизнання, а потім - заздощів колег-невдах та «істориків» не за призначенням та рівнем інтелекту, а за записом у трудовій книжці.

Коли опонентам не вистачало аргументів під час двобою із професором, вони раптом нишком-тишком починали згадувати його національність. Коли не вистачало глибини осмислення діалектики розвитку суспільства – про його невизначений статус на фоні номенклатурно-партійного професорсько-викладацького «складу» університету.

Пам'ятаю, як обурювало професора, коли під час вчених рад та зборів серед «передовиків» завжди фігурували одні й ті ж прізвища і цей ряд завершувався казено-канцелярським виразом «та інші». Професор, що сорок років віддав на алтар науки і був візитною карткою сумлінності та об'єктивності наукових висновків, завжди потрапляв до «та-інших». І це в той самий час, коли Вченого знаходили чисельні нагороди з-за кордону. Нагадаю, з нагоди 65-річчя він був удостоєний найвищої нагороди Угорської Народної Республіки – орден Червоної Зірки, а в 1991 році – Пам'ятної медалі ім. Яноша Лотца.

Його авторитет серед наукової еліти світу сертифікований його глибоко аргументованими доповідями на міжнародних наукових конференціях – заключним словом на світовій конференції 1990 року з теми «Угорці Карпатського регіону наприкінці ХХ ст.», лекцією на III Міжнародному конгресі гунгарологів в Сегеді, участю в багатьох інших (із статусом міжнародних) наукових конференціях, симпозіумах, зустрічах, а також його багаточисельними науковими дослідженнями, відкриттями, статтями, повідомленнями. А це понад 300 праць, серед яких і кілька монографій.

Пригадую такий епізод із життя Якова Ісаковича. Було це десь наприкінці 80-х років. Як завжди, ми домовились зустрітись на набережній Ужа, цього разу – на Ленін-

градській. Такі зустрічі були зручними для нас обох. Після інфаркту професору потрібний був відпочинок, хоча думками весь цей час він не переставав жити наукою. Двогодинні прогулянки поєднували в собі активний відпочинок з роздумами над наступними статтями, обговоренням новинок у карпатознавстві; слухав професор уважно і мої свіжі враження від чергових (щотижня) відвідин обласного архіву у Берегові та Львівської бібліотеки ім. В. Стефаника.

Своїх знайомих, колег, що зустрічалися, професор чемно вітав, робив це за звичай відверто галантно. Біля стоматологічної поліклініки, здалеку побачивши “першу адміністративну особу” Закарпаття, що йшла не поспішаючи, під руку зі своєю дружиною, професор так само галантно, призупинивши ходу, першим привітав їх, хотів подати руку. “Перша особа”, подивившись “крізь професора”, не подавши руки, навіть не здогадавшись кивнути у відповідь, “пошейталувала” далі.

Професор на якусь мить остовпів – сприйняв це як образу, адже напередодні у офіційній обстановці під час зустрічі з активом наукової громадськості університету цій особі особисто представляли професора.

Ще мить – професор різко повернувся до мене і з гіркотою у голосі випалив (говорив російською): “Валерий! Что он о себе возомнил? Чиновник! Через десять лет о нем никто не вспомнит!”

Як у воду дивився!

Від життєвих негараздів рятувало те, що жив професор за законами своєї душі, захопленою пошуками невідомого, призабутого, таємничого. І робив свою справу з неприхованим азартом, з дитячою впевненістю у можливість швидкої розгадки таємниці; міг без кінця обсмоктувати кожен архівну дрібничку, аж нарешті, позбавлена архівного пилу, вона заgravала під промінчиками його прискіпливого та лукавого погляду всіма барвами своєї архівної краси.

У цю мить професор був схожий на хлопчика, що бавиться своїм улюбленим олов'яним солдатиком.

Визначний фахівець доктор філологічних наук К. Шахова (Київ), високо поцінуючи цю особливість таланту Я. І. Штернберга, порівнянь шукала серед літературних героїв Анатолія Франса. В передмові до книги ужгородського професора «Мир поезии и

дружбы» вона, зокрема, відмітила: «У замечательного французского писателя Анатоля Франса есть излюбленный человеческий тип бескорыстного, страстно увлеченного наукой ученого, для которого подлинным смыслом жизни и величайшим наслаждением являются поиски в старинных книгах, древних рукописях, поиски в архивах для установления какой-то весьма узкой, частной подробности научного характера, для создания обширных комментариев к фразе, а то и одному слову средневекового автора. Эти изыскания, эти «пиршества ума» кажутся непосвященным чудачеством...

Тот, кому приходилось отыскивать в архивах какой-то нужный документ, из-за небольшой справки перерывать целые горы толстых фолиантов, может полностью оценить проделанные Я. И. Штернбергом настоячивые, скрупулезные поиски, приведшие к ряду научных открытий».

Душею професор радів кожному (нехай і незначному) відкриттю.

Із неменшою радістю він сприймав наукові відкриття своїх друзів та учнів; вмів миттєво проінтуйти їх проблемами і, глибоко занурившись у суть, намітити стратегію і тактику подальшого пошуку, підказати вірний хід, керуючись при цьому не бажанням опікувати новачка, а своєю бездоганною інтуїцією, випестованою безсонними ночами над архівним масивом.

Виводити в люди своїх «олов'яних солдатиків» професор не квапився. «Награвшись» вдосталь, він ховав їх у запасниках своєї пам'яті, допоки, одного часу, не ставало так, що окремі факти самі по собі починали групуватись в проблемний ряд; і з розрізнених архівних винаходів на очах визрівало дослідження варте уваги і об'ємністю наукової новизни, і глибиною

поставлених завдань, і вичерпністю піднятих тем, і сміливістю поглядів автора.

Наукові статті професора, виконані нестандартним для академічної науки методом (назвемо його методом сюжетної історіографії), читаються настільки ж легко, як і твори художньої літератури, ваблячи читачів різних вікових та професійних категорій: сюжетні лінії сходяться і розходяться і знов переплітаються між собою, реальні історичні постаті (завдячуючи волі автора) змушені ще раз пережити хвилюючі хвилини свого колись прожитого життя, а драматизм конфлікту поволи визріває із протиставлення життєвих догм та філософських позицій діючих осіб.

До Штернберга в закарпатській історичній науці цей метод був невідомим; коли свого часу в пресі почали з'являтися його перші праці, і пересічний читач, і спеціаліст вголос заговорили про закарпатського Іраклія Андроннікова.

Праці професора легко впізнаються навіть по їх назвах та підзаголовках – настільки інтригуюче означених, що читачу одразу ж хочеться зазирнути за обрій першого рядка: «Неопублікований рукопис Івана Франка», «Григорій Сковорода в Угорщині», «Донька декабриста – перекладачка Мора Йокаї», «Загадка Замкової гори», «Посол Петра I в Ужгороді», «Слов'янська капела» в Ужгороді», «Загадка Б. Н.». «Анастасія Ярославна, королева Венгрии», «Закарпатець Иван Зейкан в окружении Петра I», «Йокаї і Пугачов», «Письмо Л. Н. Толстому», «Щоденник угорського вченого Оскара Ашбота» ... зазирнути за обрій рядка і торкнутись живої душі. Душі загадкового професора. Історика від Бога і бога серед істориків.